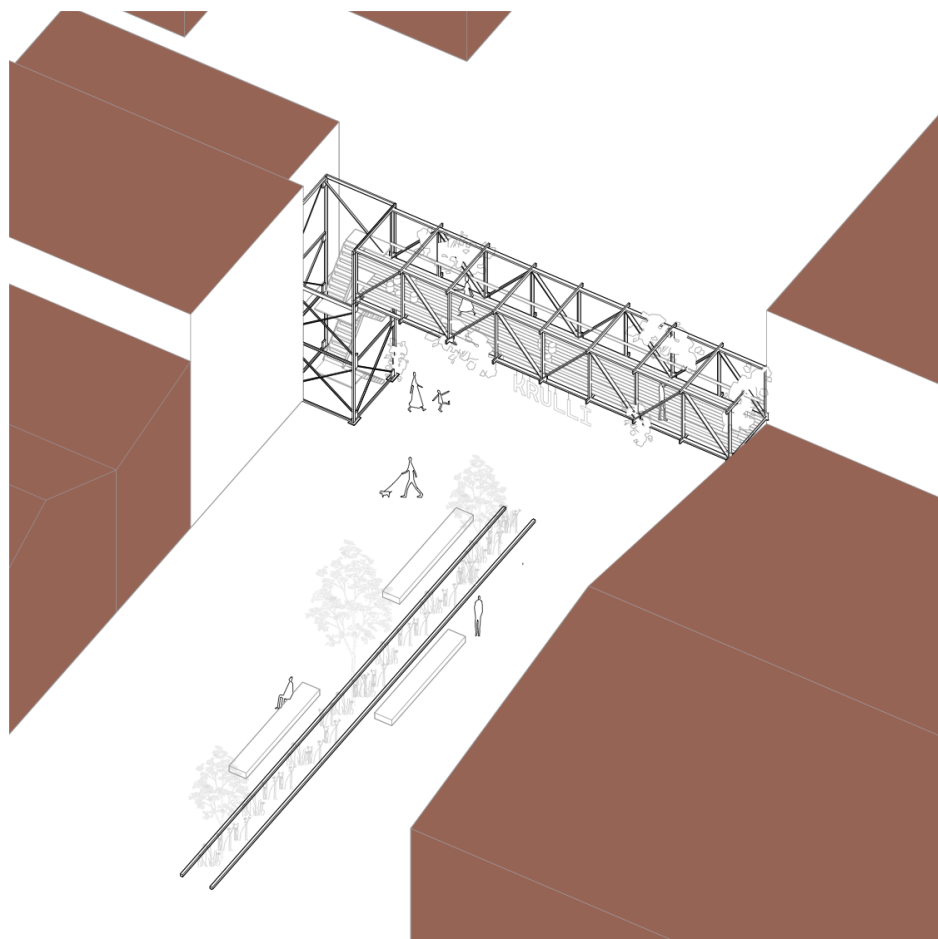

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Miia Laur

Krulli kvartali detailide inventariseerimine

Tallinn 2024

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Miia Laur

Krulli kvartali detailide inventariseerimine

Krulli kvartal (Kopli tn 70, 70a, 70b, Volta 1b, 1c, 1d, 1e, Kopli tn T17), Tallinn

2024

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS

1. AJALOOLINE ÜLEVAADE JA KAARDID

1.1 Piirkonna ajalooline ülevaade	6
1.2 Kvartali ajalooline ülevaade	7
1.3 Ala kaart	11
1.4 Detailide asukohad alal kaart	11

2. VÄÄRTUSLIKE DETAILIDE INVENTARISEERIMINE

2.1 Masinatehase koostetsehh (NR 1)	12
2.1.1 Ajalugu ja seisukord	12
2.1.2 Väärtuslike detailide tabel	13
2.2 Sepatsehh ja põllumajandusmasinate ladu ja töökoda (NR 2 ja 2.1)	16
2.2.1 Ajalugu ja seisukord	16
2.2.2 Väärtuslike detailide tabel	17
2.3 Lukksepa - montaažitsehh ja mehaanika töökoda (NR 3 ja 3.1)	20
2.3.1 Ajalugu ja seisukord	21
2.3.2 Väärtuslike detailide tabel	22
2.4 Masinatehase ladu (NR 4)	25
2.4.1 Ajalugu ja seisukord	25
2.4.2 Väärtuslike detailide tabel	26
2.5 Õhkjahutite tsehh (NR 5)	27
2.5.1 Ajalugu ja seisukord	27
2.5.2 Väärtuslike detailide tabel	28
2.6 Elektrijõujaam ja katlamaja (NR 6)	31
2.6.1 Ajalugu ja seisukord	31
2.6.2 Väärtuslike detailide tabel	32
2.7 Valamise töökoda (NR 7)	34
2.7.1 Ajalugu ja seisukord	35
2.7.2 Väärtuslike detailide tabel	35
2.8 Mudelite ladu (NR 8)	36
2.8.1 Ajalugu ja seisukord	36
2.8.2 Väärtuslike detailide tabel	37
2.9 Pääslahoone (NR 9)	39
2.9.1 Ajalooline ülevaade	39
2.9.2 Seisukord	42
2.9.3 Väärtused	45
2.9.4 Väärtuslike detailide tabel	46
2.10 Maastik	46
2.10.1 Väärtuslike detailide tabel	47

3. RESTAUREERIMISKONTSEPTSIOON	48
4. KOKKUVÕTE	49
5. KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	50

Sissejuhatus

Antud dokument tegeleb Tallinnas, Kalamaja piiril asuva Krulli kvartali väärtuslike detailide inventariseerimisega, konsverveerimise soovitustega ja taaskasutatavatele detailidele tuleviku kontseptsiooni loomisega. Krulli kvartal koosneb Kopli tn 70, 70a, 70b, Volta 1b, 1c, 1d, 1e, Kopli tn T17 kinnistutest ja on 84 430 ruutmeetrit ehk 8,4 hektarit.

Dokumendis käsitletakse hoonete interjööris ning väliruumis paiknevaid väärtuslike detaile. Hooneid, mille juures väärtuslike detaile ei leidunud selles dokumendis ei käsitleta. Dokumendis on välja toodud ka neli hoonet, mis on kultuurimälestised. Need hooned on masinatehase koostetsehh, sepatsehh, lukksepa- montaažitsehh ja ladu. Hooned on dokumendi koosseisu jäetud, kuna nende detaile pole muinsuskaitse eritingimuste raames kõiki kaardistatud ja koos nendega moodustub ühtne terviklik käsitus ala väärtuslike detailide kohta.

Alal asuvat pääslahoonet analüüsisin veidi põhjalikumalt, kuna seda pole varasemas dokumentatsioonis käsitletud ja see kannab endas arhitektuurilist väärtust. Lisaks koostas ajaloolise ülevaate Kalamaja piirkonnast ja Krulli kvartalist, mis on kogu töö sissejuhatuseks.

Paljud parasiiitsed hooned on lubatud ehitusloaga lammutada. Antud dokument on oluline vahetult enne lammutustöid, et tulevikus potentsiaalselt kasutatavad tööstuslikud detailid taaskasutusse suunata. Töö lõpus analüüsisin erinevaid väärtuslikke detaile ja pakun välja kontseptsioonid nende restaureerimiseks ja taaskasutamiseks tulevikus.

Illustratsioon 1. Kvartali paiknemine Tallinnas. Allikas: Maa-ameti kaardirakendus. 2024

Illustratsioon 2. Hoonete paiknemine alal. Allikas: Maa-ameti kaardirakendus, 2024

Illustratsioon 3. Kaldaerofoto piirkonnast. Allikas: Maa-ameti kaardirakenduse fotoladu, 2024

Projektiala andmed:

- Maakasutuse sihtotstarve: Tootmismaa 100%
- Kinnistute pindala kokku: 84 430 m²
- Kuuluvus: Eraomand
- Alal asub 24 hoonet

1. Ajalooline ülevaade ja kaardid

1.1 Piirkonna ajalooline ülevaade

Krulli kvartal asub Põhja-Tallinnas Kalamaja piiril, seetõttu tutvustan põgusalt Kalamaja piirkonna ajalugu.

Tänapäeval domineerivad Kalamajas peamiselt kahekorruselised puithooned, mis on ehitatud 19. sajandi lõpus või 20. sajandi alguses. Ajalooliselt ehitati uued hooned tihti täpselt eelnevate hoonete koha peale, et traditsioonilist linnastruktuuri jätkata. Kalamajal on eristuv ja rikas ajalugu. Vanim märk Kalamaja tekkimisest pärineb eelajaloolisest ajast, kui selles piirkonnas tegutsesid kalurid. Kuna Tallinna rannajoon on olnud pidevas muutumises, oli ajalooliselt Tallinna põhiline sadam Kalamajas. Püriasustus tekkis Kalamajja arvatavasti 13. sajandil. Keskajal elasid Kalamajas peamiselt eestlased ja rootslased. Arvatavasti koosnes Kalamaja sellel ajal kahest külast. Lääne pool asuval külal oli sarnane struktuur Eesti külale ja tihedamalt asustatud ala idas sarnaneb Rootsi külale.¹

Esimesed kirjutatud allikad räägivad Kalamajast 14. sajandil. Enamik Kalamaja elanikke töötas mere või sadamaga seotud ametikohtadel. 1527. aastal oli Kalamajas juba 78 individuaalset majapidamist ja elanike arv kasvas väga kiiresti. Sellel ajal oli Kalamajal arvatavasti ka oma kabel. Vanimad märged seoses Kalamajaga on seotud hoopis Hundipea nukiks nimetatud alaga. Nimi Kalamaja tekkis arvatavasti 18. sajandil. Keskajal ja Rootsi ajal oli Kalamaja populaarne ajaveetmiskoht sealse roosiaia tõttu. 18. sajandil ja 19. sajandi esimeses pooles oli Kalamaja suuresti mõjutatud sõjaväe tegevuse poolt. Piirkonnas valmisid mitmed kindlustusehitised. Vaatamata sõjaväe püüdlustele alal laieneda kerkisid Kalamajas siiski ka kenad elamud ja aedadega suvemajad. Eriti kiiresti hakkas linnaosa kasvama 1890ndatel, kui piirkonda ehitati Volta ja Krulli tööstused. Arvestades tolelaegse Venemaa majanduselu kiiret arengut, oli Kalamaja kujunemine töölislinnaosaks paratamatu. 1899. aastal omandas a/s "Franz Krulli Masinatehas" Kopli tänava ääres 17ha maa-ala ja sinna kavandati suur moodne tehas.²

Sajandivahetusel hakkasid Kalamajas levima uued mugavused nagu vesi, kanalisatsioon ja arendati edasi tänavate struktuuri. Kogukond kasvas, tekkisid spordiklubid ning 1902. aastal avati Kalju tänaval kirik. 1914. aastal avati bussiliin, mis ühendas kesklinna, Kalamaja ja Kopli. Suur-Laagri ja Vana-Kalamaja nurgal asus tuletõrjedepoo. Kalamaja oli kuulus ka oma kalurite ning kalatööstuste tõttu. Vabadussõja järgsetel aastatel taastati Kalamaja piirkond ja

¹ Robert Nerman, Kalamaja ajalugu. Tallinn, Tallinna Raamatu Trükikoda, 1996, lk 5-350

² Samas

asetati rõhk avalikele funktsioonidele nagu koolid, saunad, kinod, sööklad jne. 1920ndatel ja 1930ndatel seati üles mitmed tekstiili- ja puidutööstused ning isegi šokolaadi vabrik. Franz Krulli tööstus ja Ilmarine (endine Wiegand) olid endiselt juhtivad tööstused selles piirkonnas koos kalatööstustega.³

Kalamaja kultuur ja hingeelu käis ümber seal asuva algkooli, raamatukogu ja Kalju tänava. Piirkonna inimesed olid Eesti kultuuriga tihedalt seotud. 1920ndad ja 1930ndad aastad tõid Kalamaja olemusse suuri muutusi. Suurim muudatus oli Vabriku ja tööstuse tänava vahelise ala ülesehitamine kolme korruseliste puumajadega. Nõukogudeliidu okupatsiooniga 1940. aastal pidid paljud sealsed elanikud sunniviisiliselt välja kolima. See oli kõik suur šokk ja paljud tähtsad inimesed, kes mängisid rolli Kalamaja kujunemises jäid kadunuks või suunati sunniviisiliselt Venemaale. Sõda Nõukogude võimu ja natsi Saksamaa vahel tähendas, et ka paljud Kalamaja elanikud mobiliseeriti. 1944. aasta märtsi pommitamises hävis kõik Kotzebue tänaval. Paljud inimesed põgenesid läände. 1940ndad ja 1950ndad on kõige depressiivsemad aastad Kalamaja ajaloos. Kalamajast küüditati 142 inimest. 1950ndate lõpus poliitiline olukord veidi rahunes, kuid siiski prooviti ala venestada ja vene perekonnad suunati elama Kalamajja. Samal ajal planeeriti ka Kalamaja puithoonestuse asendamist 4-5 korruseliste kivimajadega, kuid see õnneks ei teostunud. 1960ndatel ja 1970ndatel Kalamaja piirkonna kvaliteet langes kuna sealsed hooned olid halvas seisukorras. Kalamajas elasid ajalooliselt paljud mõjukad inimesed, kes mängisid rolli Eesti taasiseseisvumises ja ei läinud kaasa Nõukogude režiimiga.⁴

Tänapäeval on Kalamaja kiires ja pidevas arengus ning väga hinnatud Tallinna piirkond.

1.2 Kvartali ajalooline ülevaade

Tallinna üks vanemaid suurettevõtteid, Krulli tehas, avas ukse 110 aastat tagasi. Alus selleks pandi aga veelgi varem Narva vasksepatöökojas, mille ostis Saksamaalt tulnud Franz Krull. Märtsis 1865. aastal leidis Saksa vasksepp Franz Krull ajalehest Narvasche Stadtblätter kuulutuse, kus pakuti müüa hästi sisustatud vasksepatöökoda. Krull läks enesekindlalt Narva rae jutule, sest tal oli Lübecki vaskseppade tsunfti atestaat taskus. Sakslastest raehärradele mees meeldis ning Krull sai töökoja rentnikuks. Aastail 1865-1870 ehitas Krull seadmeid kümnele viinavabrikule Peterburi, Novgorod, Pihkva, Olonetsi ja Eestimaa kubermangus. Saadud tulud võimaldasid Krullil renditud töökoja ära osta. 1875. aastal ostis Franz maatüki Paldiski maantee ja Falkpargi tänava vahele. Narva töökoja müügist saadud rahade eest ehitas

³ Robert Nerman, Kalamaja ajalugu. Tallinn, Tallinna Raamatu Trükikoda, 1996, lk 5-350

⁴ Samas.

ta krundile väikese tehase, mis hakkas tasapisi laienema, kuni Krull rajas 1899. aastal Kopli tänava äärde uue suure tehase - sellesama kuulsa Krulli tehase ehk hilisema Tallinna Masinatehase.⁵

1899. aasta kaardil (ill 4) on näha tehase alal vaid kaks hoonestatud kohta Kopli tänava ääres. Esimesed siiani säilinud hooneid planeeriti ja ehitati Krulli kvartali territooriumile 1900. aastal. (ill 5)

Illustratsioon 4. Kaart aastast 1899. Allikas: Maa-amet.

Illustratsioon 5. Masinatehase planeering aastast 1900. Autor: arhitekt Erwin Benhard.⁶

I maailmasõjaeelsetel aastail hakkas Krulli tehase täitma sõjalisi tellimusi, mis osutusid kasumlikuks ja tõi kaasa toodangu tunduva suurenemise. Sõjaliste tellimuste osakaal suurenes eriti pärast seda, kui Tallinna ehitati aastail 1912-13 kolm suurt laevaehitustehast (Vene-Balti,

⁵ Artur Ümar. Ajalooline uurimus 2017

⁶ Moonika Eensalu-Pihel. Muinsuskaitse eritingimused detailplaneeringule. Kopli tn 68, 70, 70a, 70b, Volta 1b, 1c, 1d, 1e. 2016

Bekker ja Noblessner). Krulli tehas spetsialiseerus ka võimsate külmutusseadmete ning jäägeneraatorite tootmisele. Franz Krulli poeg Gerhard Krull, kes tehist juhtis, sõitis 1914. aastal Saksamaale ja samal ajal puhkes I maailmasõda. Teda ei lastud Saksa riigi alamana tagasi Venemaale. Tehast jäi juhtima vend Franz (II). Eesti Vabariigi iseseisvumisega kadus Venemaa turg ja varem 90% oma toodangust seal turustanud Krulli tehas pidi uute oludega ruttu kohanema. Vabariigi algusaastail valmistas Krulli tehas mitmesuguseid laiatarbekaupu (malmist pliidirõngaid, siibreid, ahjuuksi, malmpadasid, pingijalgu, huariste jne). 1921. aastal sai tehas tellimusi meiereide väikeste aurukatelde ja turbamasinate valmistamiseks. Vabariigi lõpuaastail konstrueeriti ja ehitati esimesed tunnelahjud Eesti põlevkivitööstusele. Riiklikul tellimusel hakati valmistama teedehitusmasinaid, näiteks teerulle ja kruusasorteerijaid. Tehases ehitati ka kitsa- ja laiarööpmelise raudtee vedureid, aga ka seadmeid Riigi põlevkivitööstusele ja Tallinna sadama külmhoonele. (ill 6) Krulli tehas tootis ka väga erinevaid põllutööstusmasinaid, näiteks aastal 1934 hekslimasinaid, viljasorteerijaid, õle- ja heinajahvatamise veskeid, loorehasid, atru, kultivaatoreid, vedruäkkeid, ristikheina peksuseadeldisi, loomatoidu aurutajaid ja kartulivõtmise masinaid. Kokkuvõttes laienes Krulli tehase tootevalik, võrreldes tsaariajaga, tunduvalt.⁷

Illustratsioon 6. Tehase töölised Krulli tehase peatänaval 1930ndatel. Autor: Teadmata. Allikas: Ajapaik. 2024

Pärast II maailmasõda levis nüüd juba Tallinna Masinatehase toodang üle terve Nõukogude Liidu ja palju kaugemalegi. Valmistati näiteks suuremõõtmelisi ventilaatoreid, tsentrifugaalpumpasid, suure võimsusega aurupumpasid, parafiinivalamise masinaid, autotsisterne, transportööre, elevaatoreid, ainulaadseid kristallisaatoreid. Üksnes

⁷ Artur Ümar. Ajalooline uurimus 2017

lahtimonteeritavaid puurtorne tehti naftatööstusele üle saja. Need puurtornid on töötanud või töötavad veel praegugi Bakuus, Albaanias, Rumeenias, Hiinas ning Araabiamaaades. 1950ndatel sai Tallinna Masinatehasest üks tolleaegse Nõukogude Eesti võimsamaid ja eesrindlikumaid masinaehitusettevõtteid. 21. veebruaril 1955. aastal viidi tehas NSV Liidu Naftatööstuse Ettevõtete Ehituse Ministeeriumi alla, mistõttu keskenduti ehitusmehhanismide tootmisele. Tehti neljatonnise tõstejõuga tornkraanasid, raudbetoonpaneelide valmistamiseks vajalikke seadmeid ning vibrolaudu. Tehase suurimaks saavutuseks oli originaalse konstruktsiooniga masinpõlevkivikombain, mis on ainulaadne maailmas. See masin raiub põlevkivi lahti, sorteerib ja laadib vagunisse. 1960. aastail moodustasid tehase põhitoodangu mitmesugused keerukad seadmed nafta- ja põlevkivitööstusele, vagunelamud gaasitrasside ehitajatele, keskküttekatlad, aurukatlad piimatööstusele ja mittestandardised seadmed paljudele tööstusharudele 1963. aastal alustati esimesena Nõukogude Liidus õhkjahutite tootmist.⁸

Franz (III) elas sõja üle. Hoolimata tolleaegsest raudsest eesriidest, pidas ta südamlikku kirjavahetust oma vanaisa poolt rajatud ja nõukogude võimu poolt natsionaliseeritud tehase direktori ja selle muuseumi juhatajaga. Ta saatis muuseumile ka unikaalseid fotosid tehase ajaloost. Kahjuks likvideeriti Tallinna Masinatehase muuseum Eesti taasiseseisvumise algul ning need haruldased fotod läksid kaduma.⁹

⁸ Artur Ümar. Ajalooline uurimus 2017

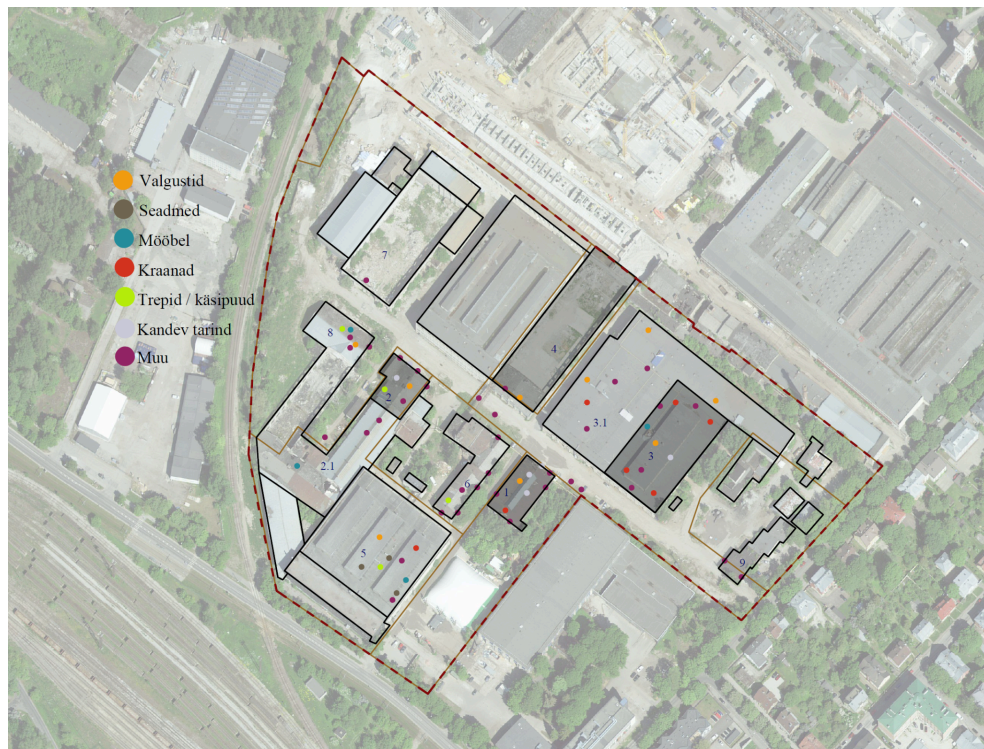
⁹ Samas.

1.3 Ala kaart

Illustratsioon 7. Ala kaart hoonete nimetuste ja numbridusega. Autor: Miia Laur. Ortofoto: Maa- ameti kaardirakendus. 2024

1.4 Detailide asukohad alal kaart

Illustratsioon 8. Ala kaart koos detailide asukohtadega. Autor: Miia Laur. Ortofoto: Maa- ameti kaardirakendus. 2024

2. Väärtuslike detailide inventariseerimine

2.1 Masinatehase koostetsehh (NR 1), kultuurimälestis

Illustratsioon 9. Masinatehase koostetsehh. Autor: Miia Laur. 2024

2.1.1 Ajalugu ja seisukord

1899-1900 kerkisid Krulli kvartali alale esimesed tootmishooned, mis ehitati paekivist välisseinte ning metallist katusekonstruktsioonidega. Masinahalli tüüpi hooned kavandati ehitada kokku 12. (ill 5) Territooriumi keskele kavandatud sisetänavast Kopli tänava poole planeeriti väiksemad, kolmelöövilised viilkatusega hooned, mille katuse keskele kavandati klaasist pikk valguslatern, Tööstuse tänava poole projekteeriti suuremad kolmelöövilised ja basilikaalse vormiga hooned. Kõiki planeeritud hooneid ei jõutud valmis ehitada. Koostetsehhi on peetud vanima hoonestuse kihistuse osaks, ehitatud 1899-1900 aastatel. Uuematelt andmetelt tundub, et tegu võib ka olla hoonestamise teise laine ajal ehitatud hoonega, mis valmis 1914. aasta paiku.¹⁰

Hoonel on viilkatus, mida kannab metallkonstruktsioon. Need on ilmselt algupärased. Hoonel on väärtuslikud paekivist välisseinad, mis on rahuldavas seisukorras. Lisaks on fassaadil väärtuslikud astmikviilud ja muud dekoratiivsed nišsid. Hoone esimesel korrusel on laiad kaares aknad ja ülemisel korrusel eri suurustes kaaraknad, mida tasuks restaureerida.

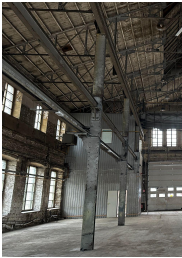
¹⁰ Oliver Orro. Muinsuskaitse eritingimused- A/s Franz Krull masinatehase koostetsehh, 1900. aastad, Kopli tn 70. Tallinn, 2021.

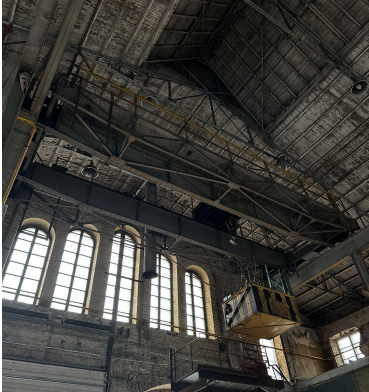
Lisaks on Kopli tänava pool kaks ümmargust ava, mis võivad ka olla aknad, kuid on hetkel suletud. Akende ümber on tellissillutus ja otsa fassaadidel on punasest tellisest hammaskarniis. Siselahendus on suur avar ruum, mille jagavad kolmeks metallpostid. Kandev konstruktsioon on heas seisukorras.

2.1.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D-01	Elektriisolaatorid, 2tk, asuvad välisfassaadil		Säilitamise prioriteet keskmine.
D-02	Ülemise korruse kaaraknad + akende punasest tellisest sillused, otsa fassaadidel		Säilitamine kohustuslik
D-03	Hammaskarniisid, leitavad otsa fassaadidel		Säilitamine kohustuslik

D-04	Vapikilp ja astmikviil, leitavad otsa fassaadidel		Säilitamine kohustuslik
D-05	Dekoratiivsed ehisniššid		Säilitamine kohustuslik, need on ilmselt olnud aknad, mis võimalusel uuesti avada
D-06	Aknalengid		Säilitamine kohustuslik
D-07	Valguslatern katusel		Säilitamine kohustuslik, tuleks taastada koopia klaasist
D-08	Sarika otseprofiil		Uute sarikate projekteerimisel kasutada olemasoleva profiili eeskujuna.

D-09	Kandev metalltarind- postid 10 tk		Säilitamine kohustuslik
D-10	Kandev metalltarind- talad		Säilitamine kohustuslik
D-11	Kandev metalltarind- katusefermid		Säilitamine kohustuslik
D-12	Valgustid laes ca 14tk		Säilitamine soovituslik

D-13	Kraana 1 tk		Säilitamine kohustuslik, eksponeerida samas ruumis
------	-------------	--	---

2.2 Masinatehase sepatsehh (kultuurimälestis, NR 2) ja põllumajandusmasinate ladu ja töökoda (NR 2.1)

Illustratsioon 10 ja 11. Masinatehase sepatsehh ja põllumajandusmasinate ladu (interjöö). Autor: Miia Laur ja Artur Ümar. 2024

2.2.1 Ajalugu ja seisukord

Sepatsehhi on peetud tehase vanimasse hoonestuse kihti kuuluvaks (ehitatud 1899-1900), kuid viimaste andmete järgi on hoone ilmselt valminud siiski teises hoonestamise laines I maailmasõja ajal. Hoonel on hilisemaid ümberehitusi, ühele nurgale on lisatud paekivist kahekorruseline juurdeehitis.¹¹ See võib olla 1930ndatest või Nõukogudeajast.

Sepatsehhi hoonel on viilkatus, mida kannab metallkonstruktsioon. Koostetsehilt leitav katuselatern on ilmselt ka sellel hoonel olnud olemas, kuid see pole säilinud. Hoonel on väärtuslikud paekivist välisseinad ja dekoratiivsed astmikviilud koos vapikilpi meenutava niššiga. Hoone esimesel korrusel on laiad kaares aknad ja ülemisel korrusel eri suurustes kaaraknad, mis on ilmselt algupärased ja mida tasuks restaureerida. Teise otsafassaadi ette,

¹¹ Oliver Orro. Muinsuskaitse eritingimused- A/s Franz Krull masinatehase sepatsehh, 1900. aastad, Kopli tn 70. Tallinn, 2021

Kopli tänava poole on kahe maailmasõja vahelisel ajal ehitatud hoone pikendusena mõjuv paekivist tootmiskorpus ja sellel fassaadil olnud avad on sellega suletud (õigemini näib, et vana fassaad lammutati ja selle asemele tehti uus). Hoone sisemus koosneb ühest avarast ruumist. Hoone katus on avariilises seisukorras.

Töökodade juurdeehituste projekt olemasolevale sepatsehhile on leitav aastast 1935. Sellega planeeriti põllumajandusmasinate töökoda, põllumajandusmasinate ladu ja laudsepa töökoda (viimases väärtuslikud detailid puudusid ja siin eraldi ei käsitle). Kokku moodustus hobuserauakujulise põhiplaaniga tootmishoonete kobar. Sisehoovis asus veel eraldi hooneplokki tööliste pesemis- ja puhkeruumidega.¹²

Põllumajandusmasinate töökoja hoone on säilinud hästi, tõenäoliselt tänu pidevale kasutamisele. Hoone paekivist seinatarindid ja katusekonstruktsioon koos laudisest katuslaega on algupärased. Avatäited on välja vahetatud.

Põllumajandusmasinate jaoks ehitati 1930ndatel eraldi ladu, kuna need moodustasid väga suure osa kogu tehase toodangust. Hoone ehitati arvatavasti koos töökojaga, 1935. aastal.¹³

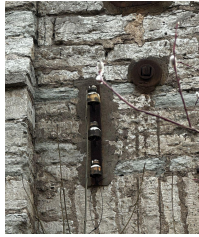
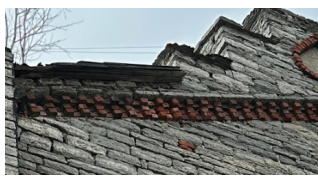
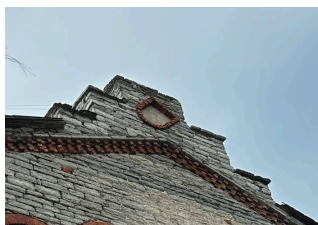
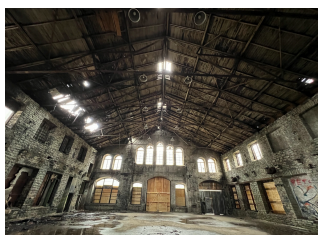
Põllumajandusmasinate lao hoone on säilinud, kuid selle seisukord on halb. Katus on mitmest kohast avariiline ja hoone pole pidevas kasutuses. Hoonel on algupärased paekivist seinatarindid ja katuse tarindid, avatäited on välja vahetatud.

2.2.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D- 14	Tõmbide otsad, 16 tk, külgmisel fassaadil, Sepatsehh		Kohustuslik säilitada, hiljem eksponeerida hoone välisfassaadil

¹² Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase Põllumajandusmasinate töökoda, põllumajandusmasinate ladu ja laudsepa töökoda. Tallinn 2021

¹³ Samas

D- 15	Elektriisolaatorid, Sepatsehh		Säilitamise prioriteet kõrge
D- 16	Aknad koos raamide ja lengidega + akende sillused, Sepatsehh		Säilitamine kohustuslik. Restaureerida ja samas kohas kasutada
D- 17	Dekoratiivsed ehisniššid, Sepatsehh		Säilitamine kohustuslik
D- 18	Hammaskarniis, Sepatsehh		Säilitamine kohustuslik
D- 19	Vapikilp ja astmikviil, Sepatsehh		Säilitamine kohustuslik
D-20	Ehitustarindid, Sepatsehh		Säilitamine kohustuslik
D-21	Valgustid, Sepatsehh		Säilitamine soovituslik

D-22	Gaasitoru, Sepatsehh		Säilitamine soovituslik
D-23	Metalltrepp koos mademega, Sepatsehh		Säilitamine soovituslik
D-24	Metallist põrandaplaadid, põllumajandusmasinate töökoda		Säilitamise prioriteet kõrge
D-25	Isolaatorid koos valgustitega 3tk, Põllumajandusmasinate töökoda		Säilitamise prioriteet kõrge

D-26	Kapp 3tk, Põllumajandus masinate ladu		Säilitamise prioriteet keskmine
------	---------------------------------------	--	---------------------------------

2.3 Lukksepa- montaažitsehh (kultuurimälestis, NR 3) ja mehaanika töökoda (NR 3.1)

Illustratsioon 12. Vaade mehaanitöökojale. Autor: Miia Laur. 2024

Illustratsioon 13. Vaade lukksepa- montaažitsehhile. Autor: Oliver Orro. 2020

Illustratsioon 14. Mehaanika töökoja masinasaal vaatega lõunapoolsele otsaseinale. EFA.394.4.7167

2.3.1 Ajalugu ja seisukord

Krulli tehase esimeste suurte tootmishoonete hulka kuulus mehaanikatöökoda, mis valmis 20. sajandi alguses tehase peatänav põhjaküljel. See on basilikaalse vormiga ja rohkete suurte aknapindadega paekivihoone, mille katust kandsid terastalad. Mehaanikatöökodas valmisid kõiksugused masinaehituseks vajalikud mehaanika- komponendid ja detailid. Hoone ehitati 1936. aastal põhja suunas oluliselt pikemaks. Uus põhjapoolne hoonemaht oli eriti suure klaasipinnaga, moodne ja õhuline.¹⁴ Algsest mehaanikatöökoda hoonemahust on säilinud osaliselt esimese korruse paekivimüüritis, koos avade ning nende ümber oleva dekoratiivse tellissillustega. Otsaseintes on ümarkaared laotud sirgeks. Kogu ülejäänud hoone on 1960. aastate rekonstrueerimisel uuega asendatud, masinasaalis on näha, et katust kannavad algsete metallsõrestik-postide asemel uued raudbetoon postid.¹⁵

Lukksepa-montaažitsehh on tehase hoonestuse hulka lisandunud hiljem. Tegemist on heal arhitektuursel tasemel kavandatud väärrika paekivihoonega. Hoone sobiks oma fassaadide kujunduslaadilt ja materjalikasutuselt 1930. aastatesse, kuid täpset ehitusaega ei ole teada. Võib arvata, et hoone ehitati alles peale II maailmasõda, 1940.-50. aastatel. Stalinistlikust arhitektuurikäsitlusest on hoone praktiliselt puutumata ja sobitub välisilmelt tehase ülejäänud ajalooliste hoonetega. Ka selle ehitise sisekonstruktsioonid viitavad hoone valmimisele nõukogude ajal, siin on ehitusvõtteid, mida enne II maailmasõda meil üldjuhul ei kasutatud.¹⁶

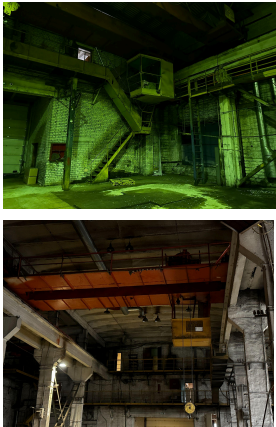
¹⁴ Juhan Hint. Ajalooline õiend. Franz Krulli Masinaehitustehase Mehaanikatöökoda. Tallinn 2021

¹⁵ Juhan Hint. Ajalooline õiend. Franz Krulli Masinaehitustehase Mehaanikatöökoda. Tallinn 2021

¹⁶ Oliver Orro. Muinsuskaitse eritingimused- A/s Franz Krull lukksepa- montaažitsehh, 1950. aastad, Volta tn 1c. Tallinn, 2021

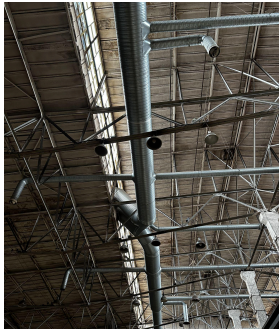
Hoonel on pakkivist välisseinad ja fassaadid on krohvimata. Tuleks säilitada välisseinad, koos akende ümbruses olevate punasest tellisest karniiside ja hammaskarniisiga räästa juures. Lisaks tuleks säilitada fassaadil asuv ümmarguste dekoratiivniššide rida. Aknad võivad olla algsed, uute avatäidete korral tuleks jaotuse kuju osas eeskuju võtta olemasolevatest jaotustest. Mõned avad on kinni müüritud. Hoonel on kaldkatus ja keskkosas ka kastjas maht, mis annab hoonele basilikaalse vormi. Katust kannab originaalne metallkonstruktsioon.

2.3.2 Väärtuslike detailide tabel mehaanikatöökoda

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D-27	Sildkraanad, 11tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Oluline ja põnev ruumikujundus element. Soovituslikult kasutada samades ruumides või mujal Krulli territooriumil.
D-28	Põrandaplaadid, metallist (hoone esimeses, teises ja kolmandas osas)		Säilitamise prioriteet kõrge. Oluline ja põnev ruumikujundus element. Plaadid võivad ehituse käigus puruneda, kasutada hiljem neid, mis paremini vastu pidanud.
D-29	Tööstuslikud valgustid, ca 30tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Proovida säilitada nii palju valgusteid, mis on heas korras, kui võimalik. Soovituslik tulevikus avalike

			funktsioonidega hoonetes ja interjöörides kasutada.
D-30	Isolaatorite kandurid, 1tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Oluline ja põnev ruumikujundus element.
D- 31	Suur elektrikapp, 1tk		Säilitamise prioriteet madal. Võimalik kasutada ruumikujundus elemendina.
D-32	Tööstuslikud valgustid (tumedad, laes hoone kolmandas osas skatepargi kohal)		Säilitamise prioriteet kõrge. Proovida säilitada nii palju valgusteid, mis on heas korras, kui võimalik. Soovituslik tulevikus avalike funktsioonidega hoonetes ja interjöörides kasutada.
D-33	Valgustid seinal, 2tk (hoone kolmandas osas skatepargi ruumis)		Säilitamise prioriteet kõrge. Soovituslik tulevikus interjöörides kasutada.

2.3.3 Väärtuslike detailide tabel lukksepa- montaažitsehh

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D- 34	Põrandaplaadid, metallist		Säilitamise prioriteet kõrge. Oluline ja põnev ruumikujundus element. Plaadid võivad ehituse käigus puruneda, kasutada hiljem neid, mis paremini vastu pidanud.
D- 35	Sildkraanad, 4 tk		Soovituslikult säilitada 4tk, kuid kohustuslikult vähemalt 2 tk. Toimib ruumikujundus elemendina antud hoones.
D- 36	Valgustid laes, ca 80 tk		Säilitamine soovituslik.
D- 37	Katusefermid, algsed 1950ndatest		Säilitamine soovituslik, kuid ilmselt mõistlik
D- 38	Käiguteed, hoone interjööris otsaseintel		Säilitamine kohustuslik, toimib ruumikujundus elemendina antud hoones.

D- 39	Siseaknad, 7 tk		Säilitamine kohustuslik, toimib ruumikujundus elemendina antud hoones.
D- 40	Rööbasteed, 2 tk		Säilitamine kohustuslik, toimib ruumikujundus elemendina antud hoones.
D- 41	Rohelised kapid, 2 tk		Säilitamine soovituslik.

2.4 Masinatehase ladu (NR 4), kultuurimälestis

Illustratsioon 15. Masinatehase ladu. Autor: Miia Laur. 2024

2.4.1 Ajalugu ja seisukord

Ladu kuulub Krulli tehase eestiaegsete hoonete hulka. Nagu paljud teisedki 1930. aastatel valminud ehitised on see üsna madal ja lai, metallist katusekonstruktsiooniga ja valdavas osas

ühel ruumist koosnev hoone. Olles toonastest hoonetest üks suuremaid, paistab see silma just oma suuresildelise ja tarinduselt teistest hoonetest mõnevõrra erineva katusetarindi poolest. Hoone projekti on 1938. aastal allkirjastanud insener A. Koppel.¹⁷

Viimased paarkümmend aastat on hoone seisnud suuremas osas varemetes. Hoone edelaosas sildab viilkatust metallfermistik ja seda toestab keskel metallist sõrestikpostistik. Välismüürid on paekivist, puhasvuuk, krohvimata, suurte raudbetoontaladega sillatud avade vahel on kitsad liseenid. Hoone seisukord on halb.

2.4.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D-42	Valgustid laes		Säilitamise prioriteet kõrge.
D-43	Paekivist välismüürid		Säilitamine kohustuslik

¹⁷ Oliver Orro. Muinsuskaitse eritingimused- A/s Franz Krull masinatehase ladu, 1930. aastad, Volta tn 1d. Tallinn, 2021.

2.5 Õhkjahutite tsehh (NR 5)

Illustratsioon 16. Õhkjahutite tsehh. Autor: Miia Laur. 2024

Illustratsioon 17. Õhkjahutite tsehi ehitamine. Allikas: Ajapaik. Autor: Teadmata. 1966

2.5.1 Ajalugu ja seisukord

Hoone on ehitatud 1966. aastal.¹⁸ Õhkjahutite tsehi põhiplaan on peaaegu ruudu kujuga ning hoone on olemuselt kõrge tootmishall. Katus on betoonfermidel mida kannavad betoonist talad ja postid. Fassaadidel on hoonel tolele ajale iseloomulikud horisontaalsed ja

¹⁸ Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase Nõukogude perioodil ehitatud tootmishooned. Tallinn 2021

laiad lintaknad, millel on tihedad jaotused. Aknad on kunagi ulatunud peaaegu maapinnani, kuid on praeguseks kinni müüritud (ill 16 ja 17). Koos suurema klaaspinnaga mõjus hoone arhitektuurselt efektsena, nüüd on osa sellest võlust kadunud. Hoone seisukord rahuldav. Katus, välisseinad ja kandev konstruktsioon on heas seisukorras. Hoone fassaad tuleks puhastada graffitist. Avatäited vajaksid väljavahetamist kohtades, kus klaas on purunenud või sobilik avatäide hetkel puudub.

2.5.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D-44	Sildkraana (20 tonni tõstejõuga), 5 tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Oluline ja põnev ruumikujundus element. Soovituslikult kasutada samades ruumides või mujal Krulli territooriumil.
D-45	Tööstuslikud valgustid, ca 120 tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Proovida säilitada nii palju valgusteid, mis on heas korras, kui võimalik. Soovituslik tulevikus avalike funktsioonidega hoonetes ja interjöörides kasutada.

D-46	Trepid, 2tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Oluline ja põnev ruumikujundus element. Soovituslikult kasutada samades ruumides või mujal Krulli territooriumil.
D-47	CNC pink, arvatavasti 1980ndatest		Säilitamise prioriteet madal. Võimalik kasutada ruumi kujundus elemendina.
D-48	Kapp metallist, 1tk		Säilitamise prioriteet madal. Võimalik kasutada ruumi kujundus elemendina.
D-49	Kollane silt, 1tk		Säilitamise prioriteet keskmine. Võimalik kasutada (väli)ruumi kujundus elemendina.

D-50	Lihvkäi, 2tk (roheline ja hall)		Säilitamise prioriteet keskmine. Võimalik kasutada ruumi kujundus elemendina.
D-51	Elektrikilbid, 5tk		Säilitamise prioriteet keskmine. Võimalik kasutada ruumi kujundus elemendina.
D-52	Gaasikraan, 1tk		Säilitamise prioriteet keskmine. Võimalik kasutada ruumi kujundus elemendina.

2.6 Elektrijõujaam ja katlamaja (NR 6)

Illustratsioon 18. Elektrijõujaam ja katlamaja. Autor: Miia Laur. 2024

2.6.1 Ajalugu ja seisukord

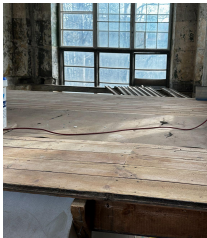
Franz Krulli masinaehitustehase esimese elektrijõujaama asukoht plaanidelt ega arhiiviallikatest ei selgu, kuid tehaseametnike 1924. aasta märtsikuuga dateeritud kirjas on mainitud uue elektrijõujaama ehitamise põhjuseks vana jõujaama asumist tehasehoonetest liiga kaugel. Madala viilkatusega historitsistlik paekivist hoone on jagatud lõunapoolseks kõrge masinasaaliga ja põhjapoolseks kahekorruseliseks hoonemahuks. Suurem juurdeehitus lisandus jõujaama lõunapoolsele otsale 10 aastat pärast esimese hoonemahu valmimist. Juurdeehituse ajendiks on ilmselt elektrivajaduse kasv tehases. 1937. aastal valmis projekt jõujaama vanema osa (loodepoolsele) küljele ehitatavast uuest suurest katlamajast. Katlamaja on kandilist torni meenutava mahuga ja selle keskmes on läbi mitme korruse kõrguv ruum.¹⁹

Elektrijõujaam koos katlamajaga on Krulli kvartali hoonestusest praegu veel pigem hästi säilinud. Hoone osadest on kehvemas seisus kõige vanem, kuid kogu hoone on kasutuseta ja lagunemas. Elektrijõujaama katust kannavad raudtalad. Osa katusest on sisse kukkunud. Jõujaama lõunapoolne juurdeehitus aastast 1934 on paremas seisukorras. Hoonete paekivist välisseinad ja sokkel on säilinud hästi. Katlamajal, mille külge on ehitatud ka

¹⁹ Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase elektrijõujaam ja katlamaja. Tallinn 2021

nõukogudeaegne hoonemaht koos kõrgema torni mahuga ei ole nii heas seisukorras. Avatäited suures osas puuduvad.

2.6.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D- 53	Trepp interjööris		Restaureerida ja kasutada samas kohas
D- 54	Välisuste ülemised osad		Säilitamise prioriteet kõrge
D- 55	Elektriisolaatorid, 3tk		Säilitamise prioriteet kõrge
D- 56	Ajalooline puitpõrand (1930ndad)		Säilitamise prioriteet kõrge

D- 57	Skulpturaalne element piilari tipus		Säilitamise prioriteet keskmine, eksponeerida kujunduselemendina
D- 58	Alajaama algsed uksed, 3 tk		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida kujunduselemendina
D-59	Metallist aknaraamid		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida kujunduselemendina
D-60	Galerii koos prožektoritega		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida kujunduselemendina väliruumis
D- 61	Amortiseerunud ventilatsioonitoru motiiv		Eesmärk pole säilitada füüsilist toru, vaid nähtavat motiivi võimalusel kasutada kujunduses
D- 62	Trepikoja torni otsas olev valvuri kabiin koos prožektoritega		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida kujunduselemendina väliruumis

D- 63	Tööstuslik rõdu koos inventariga, 2tk		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida kujunduselemendina väliruumis
D- 64	Puidust aknaraamid, võtta aluseks edasisel projekteerimisel		Võimalusel säilitada ja restaureerida või võtta aluseks koopiote tegemisel
D- 65	Isolaatorite kumer kandur		Säilitamise prioriteet keskmine. Võimalik kasutada ruumikujundus elemendina.

2.7 Valamise töökoda (NR 7)

Illustratsioon 19. Valamise töökoda. Autor: Miia Laur. 2024

2.7.1 Ajalugu ja seisukord

Valamise töökoda ehk valukuur ehitati kohe tehase rajamise alguses, vahemikus 1900-1908. Nagu ülejäänudki tsaariajal valminud Krulli vabriku tootmishallid, oli ka valukuur pikliku basilikaalse vormiga ja otsasein historitsistliku kividekooriga. Külgfassaadidel oli võimalikult palju klaasipinda, et kasutada maksimaalselt tootmishallides ära loomulikku valgust. Kui tsaariajal valminud valukuuri hoonemahu ehitusalune pindala oli ca 1600 m², siis pärast juurdeehituse valmimist 1936. aastal oli see juba üle 4000 m². Lisaks valmis aasta hiljem hoonekompleksi loodenurka eraldi kahekorruseline töölistemaja pesemis- ja riietusruumidega. Juurdeehituse käigus tekkis loodeküljele neljas lõöv ehk madalam hooneosa ja hoone laienes ka kirdesuunas. Valamise töökoda on seisnud alates 1970. aastatest varemtes, v.a. põhjapoolne madalam juurdeehituse osa ning tööliste rietus- ja pesemisruumide hoone, mida on nõukogudeperioodil ka suuremaks ehitatud.²⁰

Hoone on riskülikukujulise põhiplaaniga ja basilikaalse vormiga. Säilinud on vaid seinatarindid ehk paekivist lõuna- ja idafassaadid paekivist ja keskmise lõovi lõuna poolne astmikviil tellisdekooriga. Seinte ülaosa on laotud silikaattellistest. Lääne- ja põhjafassaadi seinad on hilisemad (1930-ndatest ja nõukogude ajast) samuti paekivist ja silikaattellistest. Katusetarind puudub täielikult. Kagufassaadil on madal viilkatusega paekivist juurdeehitus. Üldiselt on hoone seisukord halb. Võimalusel tasuks taastada puuduvad paekivimüüri osad ja konserveerida olemasolevad.

2.7.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D-66	Elektri-isolaatorid, 1 tk		Säilitamise prioriteet keskmine.

²⁰ Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase valamise töökoda. Tallinn 2021

2.8 Mudelite ladu (NR 8)

Illustratsioon 20. Mudelite ladu. Autor: Miia Laur. 2024

2.8.1 Ajalugu ja seisukord

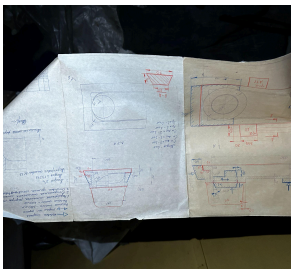
Koos 1935. aasta põllumajandusosakonna laienduse ning laudsepatöökojaga valmis samas kompleksis ka mudelite ladu.²¹

Mudelite ladu on viilkatusega paekivist hoone. Mudelite lao hoone akende betoonsillused läbistavad fassaadi sirge vööna terves pikkuses. Otsaviilude tarindiks on monoliitne raudbetoonferm, selle vahed on täidetud tellisega ja puidust aknendega. Katust kannab terasesfermidest konstruktsioon, mis on algupärane. Interjööris on kaks rida metallposte, mis moodustavad kolm lõõvi. Keskmine lõöv on vaba ja kõrge õhuruumiga ja mõlemasse külglõõvi on sisse ehitatud metall vahelagi. Vahekorrused külgedel on täidetud metallriiulitega, mis on mõeldud valumudelite hoiustamiseks. Riiulisüsteem ja mudelid on hästi säilinud. Hoone on heas seiskorras. Interjäär on säilinud väga sarnaselt algupärasele olukorrale. Välissein ja katusekonstruktsioon katusekattega on heas korras. Avatäited vajaksid restaureerimist. Kuna hoone on nii terviklikult säilinud võiks kogu hoonet restaureerida ja ja võimalusel säilitada interjööri olemus ja ülesehitus.

²¹ Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase põllumajandusmasinate töökoda ja laudsepatöökoda, põllumajandusmasinate ladu ja mudelite ladu. Tallinn 2021

2.8.2 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitusel, taaskasutamise kontseptsioon
D-67	Rööpad ja pöördmehhanism (mudelite lao hoones, 1930ndad)		Säilitamise prioriteet kõrge. Soovituslik tulevikus samas ruumis eksponeerida.
D-68	Riiulid (mudelite lao hoones)		Säilitamise prioriteet keskmine. Soovituslik tulevikus interjööriks kasutada. Võimalusel samas ruumis.
D-69	Käsi- ja metallist trepil puidust (mudelite lao hoones), 2 tk (kahel pool)		Säilitamise prioriteet kõrge. Soovituslik tulevikus samas ruumis eksponeerida.

D-70	Kanderaam, 1tk (mudelite laos)		Säilitamise prioriteet madal.
D-71	Paber- dokumentatsioon (mudelite laos)		Säilitamise prioriteet kõrge. Võimalusel digitaliseerida. Hoiustada soojas ja kuivas ruumis. Võimalik kasutada näitustel, raamituna seintel.
D-72	Valgustid (mudelite laos)		Säilitamise prioriteet keskmine.
D-73	Tööstuslik lüliti, 1 tk (mudelite lao välisseinal)		Säilitamise prioriteet keskmine. Kui territooriumil veel leidub, siis säilitada ka need.

D-74	Mudelid (mudelite laos), üle 100 tk		Säilitamise prioriteet kõrge. Tuleb eraldi ära kaardistada.
-------------	-------------------------------------	--	---

2.9 Pääslahoone (NR 9)

Illustratsioon 21. Pääslahoone. Autor: Miia Laur, 2024

Krulli kvartali hoonete ansamblisse kuulub ka pääslahoone. Käsitlen seda hoonet pikemalt, kuna seda pole varasemas dokumentatsioonis ja uuringutes tehtud. Krulli kvartali arendajate praeguse kontseptsiooni kohaselt pole plaanis hoonet taastada ega säilitada, kuid siiski kannab see endas arhitektuurseid väärtuseid. Järgnevalt kirjeldan hoone ajalugu, seisukorda ja väärtuseid ning teen ettepanekud, kuidas hoonet konserveerida ja restaureerida.

2.9.1 Ajalooline ülevaade

Hoone on ehitatud RPI „Eesti Tööstusprojekt“ projekti järgi 1960. aastate keskpaigas.²² Sellel kümnendil hakkas Krulli vabrik keskenduma õhkjahutite tootmisele ja ka näiteks

²² Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase Nõukogude perioodil ehitatud tootmishooned. Tallinn 2021

varasemalt käsitletud õhkjahutite tsehh on ehitatud arvatavasti samal aastal. Arhiivandmetes on hoonet nimetatud ka transpordimajandiks kuna pääslahoone küljes on ka autode tehniline hooldusjaam. 1967. aasta aerofotolt on transpordimajand leitav, kuid võibolla veel ehitusfaasis. 1987. aasta aerofotolt on pääslahoone ja ülejäänud transpordimajand hästi märgatav.

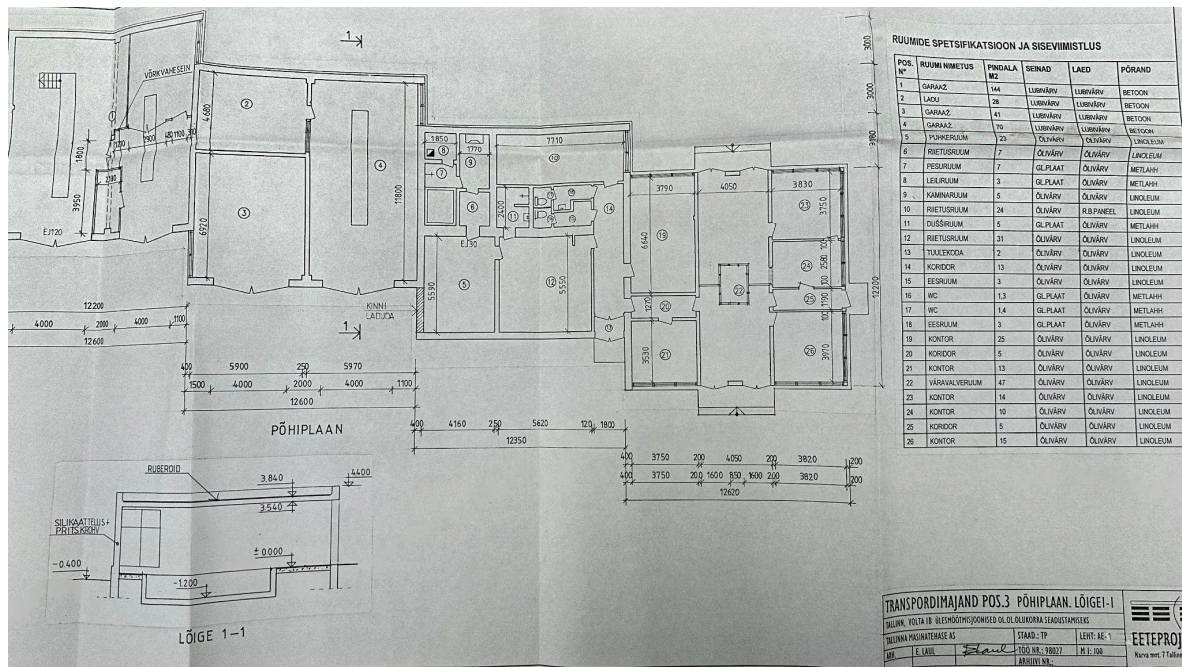

Illustratsioon 22. 1967. Aasta aerofoto. Allikas: Maa-ameti kaardirakendus.

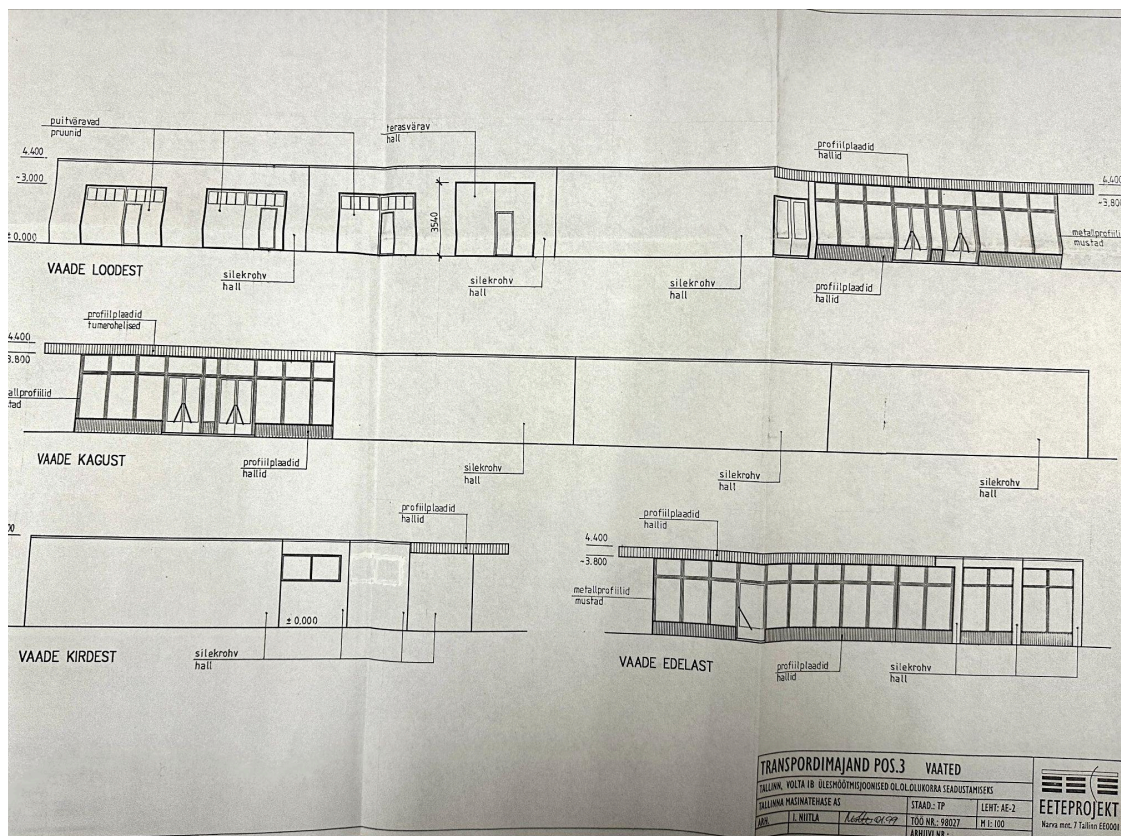

Illustratsioon 23. 1987. Aasta aerofoto. Allikas: Maa-ameti kaardirakendus.

Kogu hoone koosneb neljast ruudukujulise põhiplaani osast ja pääslahoneks nimetatav osa on kõige sissepääsu värava poolne (või kõige lõunapoolne) (ill 24 ja 25). Arhiivis leiduvad hoone joonised aastast 1999. Kahjuks ei olnud võimalik leida algset ehitusprojekti.

Illustratsioon 24. Hoone plaan ja lõige. Allikas: Tallinna Linnaarhiiv. 1999

Illustratsioon 25. Hoone vaated. Allikas: Tallinna Linnaarhiiv. 1999

Pääslahoone osa erineb visuaalselt (vormilt ja materiaalsuselt) ülejäänud transportimajandi hoonest. Hoone on projekteeritud 1960. aastate modernismi esteetikas. 1970. aastatel hakkasid noored arhitektid eelmise kümnendi moodi kutsuma “karniisiarhitektuuriks”, seda stiili väljendab ka antud pääslahoone.²³ 1960. aastatel leiti Eesti arhitektuuris uusi inspiratsiooniallikaid, nendest üks oli näiteks Ludwig Mies van der Rohe ja tema puhastatud täisnurke minimalism. Väga levinud võte oli luua täienisti klaasitud sein, nii, et kandvat konstruktsiooni ei ole fassaadilt võimalik näha. Levinud juhtudel olid hooned projekteeritud täisnurkse klaasist paviljonina massiivse katuseplaadi all. Seda tüüpi hooneid leidub antud ajaperioodist palju, näiteks Mies van der Rohe enda projekteeritud Berliini rahvusgalerii või Eesti arhitektuurist Valve Pormeistri projekteeritud Kohvik Tuljak.²⁴ Selles trendis projekteeritud hooned on olemuselt jäigad mahud, eristudes loodusest ja varem ideaaliks olnud madala kaldega katustest. Karniisid olid tihti laiad ja tumedast puidust. Need ei olnud mitte ainult moevõtte, vaid orgaaniline komponent kogu hoone vormist uues esteetilisest süsteemis.²⁵ Muidugi ei ole pääslahoone nii suursugune, kui eelnevad näited, kuid hoones on oma võlu ja ajastu esteetika on esindatud.

2.9.2 Seisukord

Arhiivist leitud transpordimajandi plaanidelt on näha, et ilmselt algupärane pääslahoone ruumilahendus on tänaseni säilinud ja koosneb hoone keskel asuvast valvuri kabiinist ja külgedel asuvatest kinnistest ruumidest.(ill 24) Ajalooliselt on hoonet igapäevaselt läbinud kvartali töötajad, et pääseda alale sisse ja arvatavasti läbida ka turvakontroll.

Katuse serv endub seinast umbes pooleteise meetri kaugusele moodustades massiivse karniisi. Kaugele eenduv katuseplaat on kaetud plekiga ja valatud betoonist. Karniisi serv on olnud samuti kaetud lainelise plekiga, kuid säilinud ainult Volta tänava poolses ääres. Katus on halvas seisukorras ja vajunud värava poolsel küljel servaga maa poole. Näha on niiskuskahjustusi. Konstruktsioon vajab kiiremas korras toetamist. Hoonet täies mahus restaureerides tuleks ilmselt valada uus katus olemasoleva järgi.

²³ Mart Kalm. Eesti 20. Sajandi arhitektuur. Prisma Prindi kirjastus, 2001 lk 353- 366

²⁴ Mart Kalm. Eesti arhitektuuri 100 aastat. Tallinn, Riigikantselei ja AS Eesti Meedia, Post Factum 2018 lk 101-112

²⁵ Mart Kalm. Eesti 20. Sajandi arhitektuur. Prisma Prindi kirjastus, 2001 lk 353- 366

Illustratsioon 26. Vaade hoonele ja katuse vajumine nurgast. Autor: Miia Laur. 2024

Illustratsioon 27. Katuse seisukord ja kahjustused. Autor: Miia Laur. 2024

Fassaad on kõigi kolme külje pealt kaetud jätkuva akna ribaga. Võrreldes 1999. aasta vaatejoonistega (ill 25) on aknajaotus säilinud ja avatäited on ilmselt algupärased. Aknaraamid on tumedas toonis metallist. Raamid vajaksid puhastamist ja hooldamist, kuid tunduvad üsna heas seisukorras olevat. Klaasid tuleks puhastada graffitist või välja vahetada. Kogu transpordimajandi ülejäänud hoone seinad on laotud kombineeritud kärgtellisest ja silikaattellisest. Seintes on varinguid ja auke, eriti Volta tänava poolses küljes. (ill 28) Kuna minu hinnangul pole ülejäänud hooneosa peale pääslahoone väga väärtuslik ja on kehvast seisukorras, võiks selle lammutada. Pääslahoonele tuleks uus fassaad kujundada sinna, kus hetkel ülejäänud hooneosa jätkub.

Illustratsioon 28. Pääslahoone fassaad ja taustal jätkuva transpordimajandi fassaad. Autor: Miia Laur. 2024

Üks silmapaistvamaid detaile hoone puhul on akende alune laineline betoonist valatud seinosa. Laineline seinosa on heas seisukorras, mõnes üksikus kohas vajaks pisiparandusi. Sellest allpool asetsev sokkel vajaks krohviparandusi, eriti maapinna läheduses. (ill 30) Hoonel on metalluksed. Uksed on heas korras, kuid vajaksid hooldust ja puhastamist graffitist. (ill 29) Hoone interjööri on kivipõrand, helerohelises toonis seinad ja puitlaudisega kaetud lagi. Siseseinte viimistlus vajaks puhastamist ja värskendamist samas toonis värviga. Siseuksed vajavad parandusi ja värvi uuendamist. (ill 31)

Illustratsioon 29. Pääslahoone metalluksed. Autor: Miia Laur. 2024

Illustratsioon 30. Laineline seinaga osa ja sokkel. Autor: Miia Laur. 2024

Illustratsioon 31. Pääslahoone interjööri. Autor: Miia Laur. 2024

2.9.3 Väärtused

Hoone väärtus seisneb peamiselt selle ajastule kohase esteetika vormis, ehk jätkuv akendega fassaad ja selle kohal massiivne üleulatuva karniisiga katus. Laineline seinaga osa akende all muudab hoone omapärasemaks. Lisaks on väärtuseks akende jaotuse kujundus ja metalluksed. Põnev detail on ka hoone ruumilahendus ja eriti valvuri kabiin hoone keskel. Kui kvartalit korda tehes elanikud ja külastajad seal igapäevaselt käivad on pääslahoone ruumilahendus viide seal ajalooliselt toimunule.

2.9.4 Väärtuslike detailide tabel

Hoone väärtusliku detailina tootsin eraldi välja metalluksed, mida võiks säilitada ka siis, kui ülejäänud hoone plaanitakse lammutada. Uksi võiks kasutada alal mõne planeeritava hoone sisekujunduselemendina.

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D- 75	Metalluksed, 4 tk		Kasutada originaalses asukohas või uutes hoonetes sisekujunduselemendina.

2.10 Maastik

Kvartalis leidub palju maastikuelemente, mis väärivad säilitamist ja eksponeerimist. Vanad elemendid koos uute lahendustega moodustavad mitmekesisema terviku ja annavad alale autentset iseloomu.

2.10.1 Väärtuslike detailide tabel

Detaili number	Kirjeldus / asukoht	Foto	Konserveerimise soovitus, taaskasutamise kontseptsioon
D- 76	Prozektoritornid, 5 tk, kvartali peatänaval		Tronid säilitada ja alal eksponeerida maastikukujundus elemendina. Põnev oleks ka luua võimalus mõnesse torni üles saada.
D- 77	Korstnad, 1 tk		Säilitamise prioriteet keskmine. Võimalus kasutada väliruumis kujunduselemendina.
D- 78	Vagonettide rööbasteed		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida olemasolevas asukohas
D- 79	Rööbasteed peatänaval		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida olemasolevas asukohas
D- 80	Kollased torupostid, 2 tk, peatänaval		Säilitamise prioriteet kõrge, eksponeerida olemasolevas asukohas

D-81	Tehno estakaad/ käigutee, 1tk, peatänav		Säilitamine soovituslik.
------	---	--	--------------------------

3. Detailide säilitamise ja taaskasutamise kontseptsioon

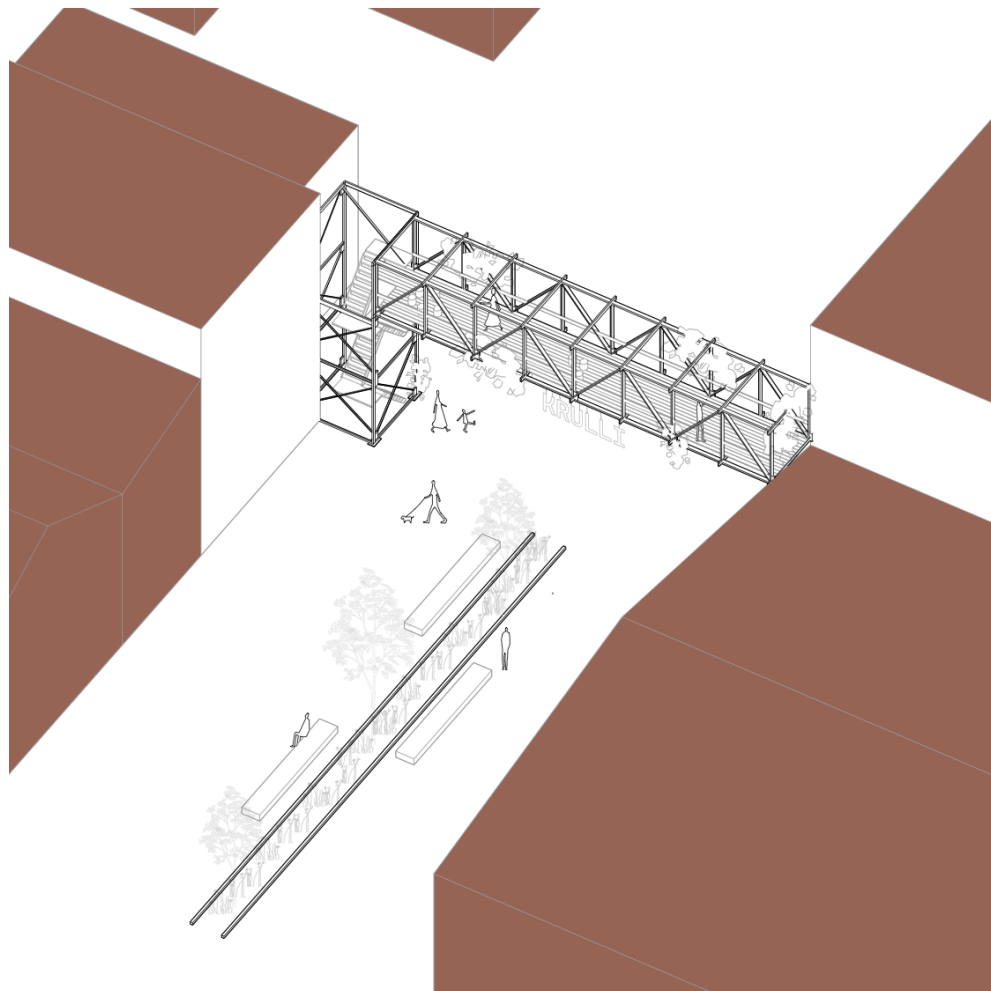
Kogu kvartal on hetkel ümbermõtestamise ja planeerimise protsessis ja plaanis korda teha lähimate aastate jooksul. Hoonetesse on planeeritud sündmuste ruumid, stuudiod, äripinnad, elamispinnad ja muud funktsioonid.

Franz Krulli masinatehas oli juhtiv tööstus Kalamaja piirkonnas ja selle ajaloolise kihistuse säilitamine on väga oluline. Selleks, et kvartalis säiliks seal ajalooliselt olnud atmosfäär ja tööstuslik iseloom on oluline dokumendis välja toodud detailid säilitada ja taaskasutada. Tänu sellele on võimalik luua mitmekülgsem ja rikkalikum (väli)ruum. Järgnevalt on esitatud mõned ideed konkreetsete detailide taaskasutamiseks.

Algupäraseid kraanasid ja käiguteid on võimalik kasutada hoonete restaureerimisel arhitektuursete elementidena. Need võivad moodustada mitmetasandilisi ja kihilisi tsirkulatsiooni ruume. Kraanad tuleks kindlasti puhastada ja korrastada. Tuleks kontrollida nende tehnilist seisukorda ja kandevõimet ja vajadusel toetada.

Algupäraseid valgusteid, mööblit, seadmeid, kivist põrandaplaate ja muid väikesemõõtmelisemaid detaile on võimalik kasutada restaureeritavate ja ka uute hoonete sisearhitektuursete elementidena. Need rikastavad sisekujundust ning annavad hoones viibijale aimdust ajaloolisest kihistusest. Ajaloolised trepid ja käsipuud on võimalik restaureerida ja kasutada nende algupärasel asukohas. Samuti leidub dokumendis kaardistatud aknaid (aknaraame) ja uksi, mida tuleks restaureerida ja alal kasutada.

Maastikuelementidest on olulised algupärased rõõbasteed, prozektoritornid, estakaad ja torupostid. Need tuleks kvartali väliala lahenduses kindlasti eksponeerida. Need on ka maastikuarhitektuursete kujunduselemendid, mis lahendust rikastavad. Need elemendid tuleks hooldada ja puhastada. Põnev oleks luua võimalus mõnda prozektoritorni või estakaadile külastajatel ülesse minna, et näha vaadet üle kvartali. Selleks tuleks kindlasti hinnata konstruktsioonide ohtust ja vajadusel toetada. Samuti tuleks luua turvaline trepistik, mis vastab ohutusnõuetele.

Illustratsioon 32. Krulli kvartali väärtuslike detailide taaskasutamise kontseptsiooni skeem. Autor: Miia Laur. 2024

4. Kokkuvõte

Antud töös on tegeletud Krulli kvartali väärtuslike detailide inventariseerimisega ja taaskasutuse kontseptsiooni välja pakkumisega. Lisaks on kaardistatud kvartalis asuvate hoonete hetkest seisukorda ja kokku pandud ajaloolised ülevaated. Detailide säilitamine ja taaskasutamine on oluline ala autentse atmosfääri ja tööstusliku iseloomu säilimise seisukohalt.

5. Kasutatud kirjandus ja allikad

Arhiiviallikad:

Rahvusarhiiv. (Pöördusin päringuga Volta 1b hoonestuse projektide osas, kuid otsitavat pääslahoone ehitusprojekti seal koosseisus ei olnud).

Tallinna Linnaarhiiv, T- 241/7, 1999. a hoonete olemasoleva olukorra ülesmõõdistamine, lk 11-12

Internetiallikad:

Ajapaik.ee. <https://ajapaik.ee> (vaadatud 30.04.2024)

Maa-ameti fotoladu. <https://fotoladu.maaamet.ee> (vaadatud 27.04.2024)

Maa-ameti geoportaali rakendus. <https://geoportaal.maaamet.ee> (vaadatud 27.04.2024)

Kirjandus:

Mart Kalm, Eesti arhitektuuri 100 aastat. Tallinn, Riigikantselei ja AS Eesti Meedia, Post Factum 2018, lk 101-112

Mart Kalm, Eesti 20. Sajandi arhitektuur. Prisma Prindi kirjastus, 2001, lk 353- 366

Robert Nerman, Kalamaja ajalugu. Tallinn, Tallinna Raamatu Trükikoda, 1996, lk 5-350

Muus vormis allikad:

Moonika Eensalu-Pihel. Muinsuskaitse eritingimused detailplaneeringule. Kopli tn 68, 70, 70a, 70b, Volta 1b, 1c, 1d, 1e. Tallinn, 2016.

Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase Nõukogude perioodil ehitatud tootmishooned. Tallinn 2021

Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase elektrijõujaam ja katlamaja. Tallinn 2021

Juhan Hint. Franz Krulli Masinaehitustehase põllumajandusmasinate töökoda ja laudsepatöökoda, põllumajandusmasinate ladu ja mudelite ladu. Tallinn 2021

Oliver Orro. Muinsuskaitse eritingimused- A/s Franz Krull masinatehase sepatsehh, 1900. aastad, Kopli tn 70. Tallinn, 2021

Oliver Orro. Muinsuskaitse eritingimused- A/s Franz Krull masinatehase ladu, 1930. aastad, Volta tn 1d. Tallinn, 2021.

Artur Ümar. Ajalooline uurimus 2017